

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ АРТИЛЕРІЇ ДИВІЗІЙНОЇ ЛАНКИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано особливості розвитку дивізійної артилерії у період між світовими війнами та під час Другої світової війни у Німеччині, США та Великобританії. Розглянуто основні артилерійські системи дивізійної ланки, створені у цих країнах. Досліджено провідні тенденції еволюції польової артилерії, а саме – перехід до гаубиць, створення самохідних артилерійських установок та полегшених варіантів польових артсистем.

Ключові слова: Німеччина, США, Великобританія, дивізійна артилерія, гаубиця, гармата-гаубиця, самохідна артилерійська установка.

Постановка проблеми та її актуальність. Формування системи артилерійського озброєння завжди ставило перед фахівцями збройних сил і військової промисловості низку проблем, вирішити які іноді було досить складно. Серед них – забезпечення достатньої вогневої потужності системи, високих руйнівних властивостей снарядів, що вело до збільшення маси як самої системи, так і боеприпасів. З іншого боку – забезпечення достатньої мобільності артсистем, що вимагало обмеження їх маси. Також при проектуванні нових артилерійських систем неодмінно слід було врахувати досвід попередніх воєн і прогнози щодо характеру наступних збройних конфліктів, військово-економічні та технічні можливості країни і цілу низку інших чинників. З історико-технічної й військово-історичної точок зору у цьому відношенні особливо цікавий період між двома світовими війнами. Фахівці провідних країн зробили свої висновки щодо результатів застосування артилерії у Першій світовій війні, внаслідок чого армії цих країн підійшли до Другої світової війни з достатньо відмінним складом артилерійських парків.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Окремі питання, що стосувались розробки і вдосконалення дивізійних

Харук Андрій Іванович, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Харук А.І., 2013

артсистем у провідних країнах, розглядалися в працях зарубіжних авторів Іена Хогга [1], П. Чемберлена та Т. Гандера [2], С. Залози [3], К. Генрі [4], Й. Енгельмана [5], М. Скотніцького [6]. Автор цієї статті теж звертався до проблеми історичного розвитку дивізійної артилерії [7–11]. Втім, практично всі перераховані праці стосуються або розвитку конкретного типу артилерійської системи, або еволюції дивізійної артилерії в окремій країні.

Ця стаття має на меті порівняння поглядів на формування перспективної дивізійної артилерії – наймасовішої ланки польової артилерії – у США, Великобританії та Німеччині в 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Німеччина після поразки у Першій світовій війні виявилась скованою умовами Версальського мирного договору, який означав фактичну ліквідацію її військової потуги. Особливу увагу переможці приділили артилерії. Німеччині заборонили мати важку артилерію (за винятком двох десятків систем у Кенігсберзькому укріпленому районі), а у парку польової артилерії залишили тільки два типи артсистем – 77-мм гармати F.K.16 та 105-мм гаубиці leF.H.16. До того ж, кількість останніх не повинна була перевищувати 84 одиниць (по 12 гаубиць на кожну з семи дивізій) [6, с. 49]. Таке рішення цілком суперечило досвіду, набутому німецькою армією під час Першої світової війни. До початку бойових дій артилерія німецьких дивізій (так само, як французьких і російських) складалась, головним чином, із швидкострільних гармат, які ідеально підходили для маневреної війни. Однак перехід бойових дій у позиційну фазу виявив суттєві недоліки таких артсистем, насамперед, настільну траєкторію вогню і малу потужність снаряда, що в сукупності не дозволяло ефективно уражати польові укріплення. Німецьке командування швидко врахувало цей урок і оперативно насатило війська польовими гаубицями: якщо 1914 р. співвідношення гармат до гаубиць становило 3:1, то у 1918 р. – лише 1,5:1 [8, с. 48]. Версальський же трактат означав повернення назад не тільки в абсолютній кількості гаубиць, але й у питомій вазі цих систем в артилерії рейхсверу (збройних сил веймарівської Німеччини).

Зрозуміло, що така ситуація аж ніяк не влаштовувала німецьких військових. Вже в середині 20-х рр. вони чітко

усвідомлювали необхідність якщо не кількісного, то якісного покращення артилерії, тим більше, що гаубиця ІеF.Н.16 поступово старіла. Версальський договір дозволив Німеччині виробництво певної кількості артсистем для компенсації зменшення їх кількості через зношування. Стосовно 105-мм гаубиць ця кількість визначалась у 14 одиниць на рік. Але важливими були не кількісні показники, а сама можливість зберегти артилерійську промисловість. При фірмах “Крупп” і “Рейнметалл” існували конструкторські бюро, проте їх діяльність сковувалась присутністю інспекторів Міжсоюзницької контрольної комісії. Ця комісія офіційно завершила свою роботу 28 лютого 1927 р. [2, с. 14]. Таким чином, шлях до створення нових артсистем було відкрито, і 1 червня того ж року Відділ озброєнь сухопутних військ ухвалив рішення про початок розробки вдосконаленого варіанта гаубиці ІеF.Н.16.

Проектування гаубиці велось концерном “Рейнметалл”. Уже з самого початку було зрозуміло, що система буде цілком новою, а не просто модернізованим старим взірцем. Головні нововведення були продиктовані вимогами замовника збільшити дальність стрільби і кут горизонтального наведення. Для розв’язання першої проблеми було збільшено довжину ствола з 22 калібрів (як у ІеF.Н.16) до 25, а в серійних варіантах – до 28 калібрів. Таким чином, нову систему цілком можна було віднести не до “чистих” гаубиць, а до гаубиць-гармат. Дальність стрільби 14,8-кг осколково-фугасним снарядом порівняно з ІеF.Н.16 зросла з 9225 до 10675 м. Другу проблему вирішили, застосувавши замість одноярусного лафет з розсувними станинами, який розроблявся для 75-мм далекобійної гармати WFK (ця система так і не була впроваджена в серійне виробництво). Завдяки цьому кут горизонтального наведення зріс у 14 разів – з 4° до 56°. Деяко збільшився і кут вертикального наведення – з +40° до +42° (перед Другою світовою війною такий показник вважався цілком прийнятним для гаубиць). Однак за покращення вогневих можливостей гаубиці довелось заплатити збільшенням маси, яка у похідному положенні досягала 3,5 т (на 600 кг більше, ніж у ІеF.Н.16). Для такої системи якнайкраще пасувала механічна тяга. Однак випуск стандартних напівгусеничних тягачів суттєво відставав від

виробництва гаубиць. Тому головним засобом транспортування переважної більшості легких гаубиць у вермахті був шестикінний запряг [7, с. 103–105].

Проектування нової гаубиці завершилось до 1930 р., після чого почались випробування. Всі роботи велись в обстановці суворої таємності. Щоб замаскувати факт створення нової артсистеми, вона отримала офіційну назву 10,5 cm leichte Feldhaubitze 18, тобто 10,5-см легка польова гаубиця зразка 1918 р. (скорочено – leF.H.18) [6, с. 50].

Валовий випуск leF.H.18 почався в 1935 р. Спочатку він здійснювався на заводі “Рейнметалл-Борсіг” у Дюссельдорфі, згодом виробництво легких гаубиць налагодили підприємства у Борсігвальді, Дортмунді й Магдебурзі. До початку Другої світової війни вермахт отримав понад 4 тисячі leF.H.18, а максимальний темп місячного випуску сягав 115 одиниць. Продумана технологія виробництва привела до того, що трудомісткість виготовлення і ціна 105-мм гаубиці leF.H.18 була навіть нижчою, ніж 75-мм гармати leF.K.18 (трудомісткість – 3200 і 4000 людино-годин відповідно, ціна – 16400 і 20400 рейхсмарок) [8, с. 50]. Високі темпи випуску дозволили до початку війни повністю переозброїти дивізійну артилерію – тепер вона була представлена виключно гаубицями, гармат в ній не лишилось. За станом на вересень 1939 р. типова піхотна дивізія мала в арtpолку три дивізіони 105-мм гаубиць leF.H.18 і один – 150-мм гаубиць s.F.H.18 (по 12 систем у дивізіоні). Уся ця артилерія була виключно на кінній тязі, механізована тяга використовувалась лише в арtpолках танкових і моторизованих дивізій [7, с. 13–15].

Ще перед війною було випущено партію 105-мм гаубиць на експорт до Нідерландів. Від базових leF.H.18 вони відрізнялись низкою деталей, а після окупації Нідерландів у 1940 р. близько 80 одиниць таких артсистем були прийняті на озброєння вермахту під позначенням leF.H.18/39. У 1940 р. почався випуск варіанта leF.H.18M, який комплектувався двокамерним дульним гальмом. Таке удосконалення дозволило вести вогонь на зарядах підвищеної потужності і збільшити дальність стрільби до 12325 м. Випуск leF.H.18M тривав до лютого 1945 р. Загалом виготовлено

6933 такі гаубиці (включаючи і певну кількість стандартних ІеF.Н.18, виготовлених після 1 вересня 1939 р.). Особливості бойових дій на Східному фронті з його слабко розвинутою і низькоякісною мережею доріг поставили з усією гостротою питання про зменшення маси гаубиці. Це було досягнуто шляхом установки ствола ІеF.Н.18М на модифікований лафет 75-мм протитанкової гармати Раk 40. Система, що отримала позначення ІеF.Н.18/40, була запущена у виробництво в травні 1943 р. і виготовлялась до березня 1945 р. Загалом виготовлено 10245 ІеF.Н.18/40. Випуском їх займалися заводи “Шіхау” в Ельбінгу, “Менк унд Хамброк” у Гамбурзі та “Крупп” у Маркштадті [5, с. 21].

Децю модифікована артилерійська частина 105-мм польової гаубиці (із зміненням дульним гальмом) під позначенням ІеF.Н.18/2 встановлювалась на самохідних установках “Веспе”, створених з використанням шасі легкого танка Рz.Крfw. ІІ [12, с. 26]. Проект цієї САУ створила берлінська фірма “Алкетт”, а серійне виробництво здійснювало підприємство FАМО в окупованій Варшаві. З лютого 1943 р. до серпня 1944 р. виготовили 682 САУ “Веспе” та 158 транспортерів боеприпасів (ті ж САУ, тільки без встановленої гаубиці) [13, с. 10].

Армія Сполучених Штатів Америки вийшла з Першої світової з дивізійною артилерією, укомплектованою за французьким взірцем – із 75-мм польовими гарматами. З метою узагальнення досвіду бойового застосування і вироблення рекомендацій щодо дальшого розвитку артилерійського озброєння начальник штабу армії США генерал П.С. Марч 11 грудня 1918 р. наказав створити комісію у складі семи генералів та офіцерів, що отримала назву “Комісія калібрів” (неофіційно називалась також “комісія Вестервельта” – за іменем бригадного генерала, який її очолив). З січня 1919 р. комісія працювала у Франції, Великобританії та Італії. Її члени ознайомились із попередніми висновками союзницьких штабів щодо бойового застосування артилерії, відвідали стройові частини та військові заводи. 5 травня 1919 р. комісія подала 38-сторінковий рапорт, який по суті визначив шляхи розвитку американської артилерії на найближчі два десятиліття. Стосовно дивізійної ланки рекомендації були двоякими. З одного боку, комісія

підтвердила висновок, зроблений ще 1916 р. військовим агентом у Франції полковником Ч. Саммероллом про доцільність переходу в дивізійній ланці від 75-76-мм гармат до 100–105-мм гаубиць, більш придатних до позиційної війни. З іншого, пропонувалось паралельно розвивати й гармати калібром близько трьох дюймів, надавши їм здатності ведення вогню не тільки по наземних, але й по повітряних цілях [1, с. 40–41]. Однак спроби створення такої універсальної системи в США (як і в низці інших країн, зокрема, в СРСР) виявились невдалими. Значно більший вплив на розвиток озброєнь американської армії мав висновок про доцільність гаубизації дивізійної артилерії.

На думку членів комісії Вестервельта, дивізійна гаубиця повинна була мати калібр 105 мм і вести вогонь снарядами масою 30–35 фунтів (13,62–15,89 кг) на дальність до 12000 ярдів (10980 м). Кут вертикального наведення мав складати від -5° до $+65^\circ$, а в горизонтальній площині пропонувалось забезпечити коловий обстріл. Заряджання мало бути напівунітарним, з використанням перемінних зарядів. Основу боскомплекту мали складати осколково-фугасні снаряди, передбачалось застосовувати й шрапнель [11, с. 40].

При проектуванні легкої польової гаубиці використовувався німецький досвід – американські фахівці досконало вивчили трофейні 105-мм гаубиці le.F.H.16. Від ідеї забезпечення колового обстрілу відмовились майже одразу – її реалізація вела до надмірного ускладнення артсистеми та зростання її ціни. У 1920 р. виготовили чотири дослідні екземпляри гаубиці M1920. Усі вони дещо відрізнялись деталями, але загалом були схожі. Довжина ствола становила 22 калібри – як у німецького прототипу. Гаубиці випробовувались на лафетах двох типів – M1920E із розсувними станинами і однобрусному коробчастому M1921E. Перший забезпечував більші кути наведення, порівняно з одноярусним, але, зрештою, обидва варіанти визнали надто складними і важкими й на озброєння не прийняли [1, с. 42].

У другій половині 20-х рр. у США створюють ще дві моделі 105-мм гаубиць. Гаубиця M1925 на однобрусному лафеті M1925E створювалась за специфікацією Бюро польової артилерії. У той же час конструктори арсеналу “Рок-Айленд” в

ініціативному порядку спроектували гаубицю Т2 на лафеті Т2 із розсувними станинами. Остання настільки перевершила свою конкурентку, що Бюро вимушене було визнати перевагу ініціативної розробки. Систему з Рок-Айленда прийняли на озброєння в січні 1928 р. як Howitzer M1 on Carriage M1 (гаубиця М1 на лафеті М1). Однак через бюджетні обмеження випуск її був мізерним – до 1933 р. виготовили тільки 14 гаубиць М1 [11, с. 41].

Роботи з вдосконалення 105-мм гаубиці тривали. Насамперед, потребував удосконалення лафет, оскільки його перший варіант дозволяв транспортування лише кінною тягою. Починаючи з 1936 р., послідовно виходять на випробування лафети Т3, Т4 і Т5, пристосовані для механічної тяги. Останній був визнаний кращим, і в березні 1940 р. модифікована гаубиця на такому лафеті приймається на озброєння під позначенням Howitzer M2A1 (гаубиця М2А1) [3, с. 11]. За своїми характеристиками вона дещо переважала німецьку систему ІеF.Н.18: при коротшому стволі (22 калібри замість 28) дальність стрільби сягала 11270 м, важчим був і снаряд (14,96 кг). Кут вертикального наведення сягав +66° замість +42° у ІеF.Н.18. Щоправда, М2А1 була важчою: у бойовому положенні вона важила 2260 кг, а ІеF.Н.18 – 1985 кг. Однак, зважаючи на те, що американці використовували тільки механічну тягу (2,5-тонні тривісні автомобілі GMC), ця різниця була не принциповою.

Валове виробництво гаубиць М2А1 на Рок-Айлендському арсеналі почалось у квітні 1941 р., де до серпня 1945 р. виготовили 8536 таких систем. Вони стали основою дивізійної артилерії армії США. Відповідно до штату, піхотна дивізія мала три дивізіони 105-мм гаубиць М2А1 і один – 155-мм гаубиць (по 12 систем у дивізіоні). Тобто, як і у вермахті, в армії США дивізійна артилерія була повністю гаубичною.

Поряд із стандартною гаубицею М2А1 на її базі була створена й аеротранспортабельна гаубиця М3, пристосована до перевезення літаком “Дуглас” С-47. У цій системі ствол М2А1, вкорочений на 6 калібрів, наклали на модифікований лафет 75-мм гаубиці. Дальність стрільби знизилась до 7560 м, але для повітрянодесантних частин цього було цілком достатньо. З лютого 1943 р. виготовили 2580 гаубиць М3 [11, с. 43].

Так само, як і в Німеччині, у США був створений самохідний варіант дивізійної гаубиці, призначений для озброєння танкових дивізій. Однак, на відміну від німців, американці використали шасі не легкого, а середнього танка, що дозволило створити більш комфортні умови для роботи розрахунку та збільшити боекомплект. САУ, збудована на шасі середнього танка М3 з використанням артилерійської частини гаубиці М2А1, отримала позначення М7 і серійно випускалась фірмою ALCO з квітня 1942 р. до серпня 1943 р. (виготовили 2814 одиниць). З березня 1944 р. до травня 1945 р. випускалась модифікація М7В1 на шасі більш досконалого танка М4А3 (1502 САУ) [14, с. 32–33].

У Великобританії вимоги до перспективної дивізійної артсистеми були розроблені ще у 1919 р. Вона мала замінити два основні зразки часів Першої світової війни – 18-фунтову (83,4-мм) гармату та 4,5-дюймову (114,3-мм) гаубицю. Нова система мала поєднувати властивості їх обох, тобто стати гарматою-гаубицею [9, с. 35]. Проектування велось поволі, і тільки 1924 р. на розгляд Королівського артилерійського комітету подали два проекти гармати-гаубиці – 100 мм і 105 мм. Однак обидві системи були відкинуті, оскільки не забезпечували передбаченої специфікацією дальності стрільби у 15000 ярдів (13725 м) – їх проектувальники обіцяли тільки 13000 ярдів (11895 м). 1928 р. директор Королівської артилерії генерал-майор Дж. Х. Люїс запропонував проект 3,7-дюймової (94-мм) гармати-гаубиці, але її не прийняли. Тільки в жовтні 1933 р. вдалось, нарешті, прийняти принципове рішення щодо калібру майбутньої дивізійної артсистеми – 87,6 мм. Таку величину обрали з огляду на те, що використання більшого калібру робило неможливим переробку під нові боеприпаси старих 18-фунтових (83,4-мм) гармат. Новий калібр у британській номенклатурі позначався як 3,45-дюймовий, а з лютого 1938 р. – як 25-фунтовий [4, с. 5–6].

Офіційна специфікація на нову систему була затверджена у вересні 1934 р., а замовлення на її проектування отримав концерн “Віккерс-Армстронг”. Першим кроком стало створення модифікованого варіанта старої 18-фунтової гармати

шляхом заміни 83,4-мм лейнера новим – калібру 87,6 мм. Також модифікували лафет, замінивши дерев'яні колеса пневматиками. Характеристики такої системи були не надто високими, зокрема, дальність стрільби сягала тільки 11800 ярдів (10797 м) – менше, ніж у первинної 18-фунтової гармати. Однак економічна доцільність переважила тактико-технічні міркування, і у 1935 р. модернізовану систему прийняли на озброєння під позначенням Ordnance QF 25-pdr Mk.I, тобто 25-фунтова швидкострільна гармата Mk.I. Часто навіть в офіційних документах її іменували 18/25-фунтовою – щоб уникнути плутанини з пізнішою моделлю. Загалом упродовж 1937–1941 рр. до нового стандарту модернізували 1422 18-фунтові гармати [9, с. 48].

Паралельно з модернізацією велось проектування цілком нової 25-фунтової гармати-гаубиці – Ordnance QF 25-pdr Mk.II. У ній застосували новий ствол завдовжки 31 калібр. Максимальна дальність стрільби сягала 12250 м. Для забезпечення можливості кругового обстрілу був введений спеціальний поворотний круг – на вогневій позиції гармати-гаубиця встановлювалась на нього колесами лафета. Сам же лафет був відносно простим, однобрусним. Без застосування поворотного круга кут горизонтального наведення становив усього 8°. Кут вертикального наведення на стандартному лафеті становив від –5° до +40°, а на удосконаленому, прийнятому в 1944 р., – до +55° [9, с. 49–50].

Виробництво Ordnance QF 25-pdr Mk.II здійснював концерн “Віккерс”, який на своїх підприємствах у Шеффілді та Ньюкаслі виготовив 12253 такі системи. Ще 1315 гармат-гаубиць випустили в Канаді та Австралії. Крім того, в Австралії спеціально для застосування в джунглях на островах Тихого океану створили полегшений варіант цієї системи – Ordnance QF 25-pdr Short (Aust) Mk.I. Він відзначався вкороченим стволом і полегшеним лафетом. Виготовили 212 таких артсистем [10, с. 28].

Типовою тактичною одиницею для британської польової артилерії напередодні Другої світової війни був двобатарейний полк, який мав 24 18/25-фунтові або 25-фунтові

гармати-гаубиці. Після поразки у Франції в 1940 р. організація полків дещо змінилась – замість двох вогневих батареї тепер у них було по три, але загальна кількість артсистем у полку лишалась попередньою (24). Стандартна піхотна дивізія мала у своєму складі три артполки (загалом 72 87,6-мм гармати-гаубиці). Характерно, що, на відміну від більшості країн світу, британська артилерія вже у 30-х рр. повністю перейшла на механізовану тягу. Для буксирування 25-фунтових систем, як правило, використовувались двовісні повнопривідні арттягачі “Морріс” С8 “Квад” та їх ліцензійні копії, що виготовлялись в Канаді й Індії [4, с. 17–20].

Артилерійська частина 25-фунтової гармати-гаубиці використовувалась у самохідних артилерійських установках. Перша з них – САУ “Бішоп” – використовувала шасі англійського танка “Валентайн” IV. Артсистема встановлювалась у повністю закритій броньованій рубці, що виявилось рішенням непрактичним, оскільки ускладнювало обслуговування гармати й обмежувало кути наведення. Тому таких САУ виготовили відносно небагато – 150 одиниць. Більш вдалою була САУ “Секстон”, що являла собою, по суті, комбінацію рубки американської САУ М7, шасі канадського танка “Рам” й артилерійської частини 87,6-мм гармати-гаубиці. У 1943–1945 рр. на підприємстві “Монреаль Локомотів Воркс” виготовили 2150 таких САУ [15, с. 85].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що для розвитку дивізійної артилерії напередодні та під час Другої світової війни у провідних країнах світу властиві були певні спільні тенденції. По-перше, це “гаубизація” дивізійної артилерії, що полягала у переході від польових гармат з настільною траєкторією стрільби до гаубиць із збільшеними кутами вертикального наведення. По-друге, створення на основі танкових шасі самохідних варіантів дивізійних гаубиць (гармат-гаубиць) для підтримки в бою танкових з’єднань. По-третє, розробка і впровадження полегшених варіантів стандартних дивізійних артсистем, призначених для застосування у повітрянодесантних частинах,

а також з'єднаннях, що ведуть бойові дії у важкодоступній місцевості. Здійснений нами аналіз на підставі матеріалів по трьох країнах – Німеччині, США та Великобританії – має бути розширений у ході подальших досліджень із залученням матеріалів по СРСР, Франції, Італії, Японії та інших воюючих у Другій світовій війні державах.

1. Hogg I.V. Allied Artillery of World War Two / I.V. Hogg. – Crowood Press, 1996. – 206 p.
2. Chamberlain P. Light and Medium Field Artillery / P. Chamberlain, T. Gander. – London: Macdonald and Jane's, 1975. – 64 p.
3. Zaloga S.J. US Field Artillery of World War II / S.J. Zaloga. – Oxford: Osprey Publishing, 2007. – 48 p.
4. Henri Ch. The 25-pounder Field Gun 1939–1972 / Ch. Henri. – Oxford: Osprey Publishing, 2000. – 48 p.
5. Engelmann J. Deutsche Leichte Feldhaubitzen 1935–1945 / J. Engelmann. – Friedberg: Podzun-Pallas-Verlag, 1990. – 48 p.
6. Skotnicki M. Lekka haubica polowa le.F.H. 18 / M. Skotnicki // Nowa technika wojskowa. – 2003. – Nr. 10. – S. 49–55.
7. Харук А.И. Артиллерия Вермахта / А.И. Харук. – М.: ЭКСМО, 2010. – 352 с.
8. Харук А. Бог войны вермахта (легкая полевая гаубица le.F.H.18) / А. Харук // Техника и вооружение. – 2007. – № 8. – С. 48–52.
9. Харук А. Королевский стандарт. 25-фунтовая пушка-гаубица / А. Харук // Техника и вооружение. – 2009. – № 1. – С. 35–42.
10. Харук А. Британский стандарт. 25-фунтовая пушка-гаубица / А. Харук // Наука и техника. – 2011. – № 8. – С. 23–29.
11. Харук А. Американская 105-мм гаубица / А. Харук // Антология войны. – 2011. – № 1. – С. 40–46.
12. Jentz T.L. Artillerie Selbstfarlafetten / T.L. Jentz. – Boyds: Panzer Tracts, 2002. – 64 p.
13. Ledwoch J. “Wespe” / J. Ledwoch – Warszawa: Militaria, 1998. – 36 s.
14. Fiszer M. Działo samobieżne M7 Priest / M. Fiszer, J. Gruszczyński. – Technika Wojskowa Historia. – 2013. – Nr. 1. – S. 30–37.
15. Żurkowski P. Ulubienica kanonierów / P. Żurkowski. – Technika Wojskowa Historia. – 2013. – Nr. 2. – S. 80–89.

Надійшла до редколегії 12.03.2013 р.

Рецензент: *П.П. Ткачук*, доктор історичних наук, професор, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Харук А.И.

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ АРТИЛЛЕРИИ ДИВИЗИОННОГО ЗВЕНА: СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье проанализированы особенности развития дивизионной артиллерии в период между мировыми войнами и во время Второй мировой войны в Германии, США и Великобритании. Рассмотрены основные артиллерийские системы дивизионного звена, созданные в этих странах. Исследованы ключевые тенденции эволюции полевой артиллерии, а именно – переход к гаубицам, создание самоходных артиллерийских установок и облегченных вариантов полевых артсистем.

Ключевые слова: Германия, США, Великобритания, дивизионная артиллерия, гаубица, пушка-гаубица, самоходная артиллерийская установка.

Kharuk A.

PROBLEM OF EVOLUTION DIVISIONAL ARTILLERY: COMPARATIVE HISTORICAL ASPECT

The paper analyzes the features of divisional artillery between the world wars and during the Second World War in Germany, USA and UK. The main artillery systems divisional level established in these countries are described. Study leading tendencies of field artillery – namely, the transition to a howitzer, creating self-propelled guns and lightweight variants of field artillery systems – are investigated.

Key words: Germany, USA, UK, divisional artillery, howitzer, cannon-howitzer, self-propelled artillery.